

БАЛУТА Г. А.,
м. Кривий Ріг

ДО ПОЧАТКІВ РОЗУМІННЯ (ГЕРМЕНЕВТИКА Д. І. ЧИЖЕВСЬКОГО)

Мова є вихідною матеріальною даністю логічного аналізу, проте висловлювання, що претендує на істинність є поверхнею логіки, за якою виступає переживання у досвіді, яке треба зрозуміти. Завдання герменевтики є металогічне: «істинність» виходить за межі логіки. Але «істинність» висловлювання відносна, таким самим відносним полишається і метод герменевтики: аристотелівський «пронезіс», що повернувся у герменевтику Г. Гадамера, В. Дільтей означив вірогідність його як неявну. Загальнозначимість - головна умова герменевтики, проте відносність розуміння не дає підстав для її остаточного завершення. Традиційні: предметно-дійове розуміння чи реконструкція цілісності твору є лише наближенням до герменевтики, що є «сприйманням первинних імпульсів до продукування твору» (В. Дільтей). Авторське розуміння твору не є «розуміння» в герменевтичному контексті. Автор - трагічна іграшка буття, автор є праця, а не особа, що усвідомлює твір як таке, що вийшло «саме із себе». «Поети як ніяк теж люди і те, що поети говорять про свою річ далеко не належить до кращого, що про неї можна сказати» (К. Юнг). Трансцендентність творчості дає підстави для припущення, що неможливість тлумачення твору його автором у такому разі відбувається через порушення суб'єкт-об'єктних зв'язків (суб'єкт безпосередньо включений в об'єкт, тобто цілком залежний від причини, що викликала по'яву твору). Таким чином, розуміння є межею суб'єкт-об'єктних зв'язків, що схована у мові й розкривається мовою-«логосом», «що вириває істину як здобич у потаємного» /М. Хайдеггер/. У герменевтиці проступає вічний закон подвійності, де є явне і невидиме. Герменевтичне коло «віддзеркалює», тому в нього нелегко потрапити, але існує факт розуміння, який виявляється у мові двох, що не думають про істину, але охоплені нею. Таким чином,

- твір є логічним автоматом з власною системою правил, обіграних стилем, він і є «герменевтика»;
- індивідуальне автора й інтерпретатора не протистоять як несумірні факти. У мові як синтезі минулого й теперішнього - людина надісторична;
- логічний аналіз стає металогічним, оскільки виникає

необхідність інтенційності і категоріального споглядання;

– герменевтика прагне загальнозначимості, достовірності, цілісності.

Повертаючись до фундаментальних змін в історії герменевтики візьмемо на себе сміливість твердження, що герменевтику з-поміж українських філософів вперше здійснив Д. І. Чижевський (стаття «Про «Шинель» М. В. Гоголя»). Схема розгляду включає елементи структури Шлейермахера. В неї входить й аналіз ключових слів; спробу такого розгляду ми продовжимо далі. Д. І. Чижевський відкидає традиційне розмежування інтерпретації, розгортаючи її в трьох площинах: мовній (онтологія мови), психологічній (еротичний мотив), філософській (буття у світі речей).

Полишаючи психологічний та філософський рівні інтерпретації, зупинімося на важливому, на наш погляд, моменті мовної інтерпретації, що виявляє універсальність мислення філософа, який включає світовий простір у світ мовних символів і образів і розкриває їх «логосом» («логос - значить явний» - М. Хайдеггер).

Не маючи можливості поглибленого розгляду мови твору, зазначимо лише вартісність функціонування символу «навіть» («сенсового нуля», як його називає філософ). В тексті твору частка «навіть» зустрічається близько 73 разів. Припустимо значення його як ключового слова. Крім цього, досліджуючи онтологію символіки Д. І. Чижевського ми класифікуємо «навіть» до групи безсенсових символів. «У «Шинелі» функція «навіть» упроваджує фрази і думки, які не мають з попередніми будь-якого зв'язку. Так, «навіть» спустошує осмислене та й осмислене не завжди сповнене сенсу» (Д. І. Чижевський). Збіднення мови навмисне - авторський прийом ігри зі словом, від якого тягнуться ниті до істотного змісту твору.

Лінгвістичний аналіз одиниці «навіть» можна запропонувати через розгляд як образу світу і одиницю мови, тобто розгляд смислового і структурно-функціонального вимірів. Відомо, що умовна синсемантична одиниця «навіть» без контексту позбавлена смислу. Але, полишаючи завчасні невірності, простежимо прояви «навіть» без контексту:

– прямий смисл речення не втрачає від заміни «навіть» на сполучник «і»;

– відсутність протиставлення і конотативних смислів (можливі смисли «аж» чи «аж бо», однак ці частки, на відміну від «навіть», мають конкретніший смисл, бо мисляться як певні

межі);

— «навіть» - це щось третє невизначене, для якого важко уявити присутність в межах «так» чи «ні» чи «не» і «ні»;

— екстенсіоналом «навіть» є клас часток, що мають спільні властивості.

Інтенсіоналом «навіть» є властивість виділяти, тобто видільна ознака як видільної частки.

Припущення сигніфікатів «аж» чи «аж бо» маловірогідне, оскільки референсом їх мислимо уявну абстрактну межу як референс, однак референт «навіть» залишається невиразним. Ідучи далі, вже в образній системі універсуму художнього твору, відшукуємо можливість нової сигніфікативної інформації. Якщо смисл символу «навіть» прийняти за смисл, як його приймає номінуючий суб'єкт, то сигніфікатами у такому розумінні можна вважати беззмістовні одиниці: «так би мовити», «знаєте», «стосовно», «стосовно кажучи» та ін. - суб'єктивні смисли, що складають індивідуальне автора, водночас і стилістику твору. Референс «навіть» мислиться як «Ніщо», що існує як мовний вираз з постійною референцією, що має одноеlementний денотат, який виступає одночасно як референт.

Та все ж, побіжний погляд не дає підстав для остаточних тверджень, тому що «значення не є які-небудь об'єкти співвідносності з даним символом, значення є його використання в мові» (Л. Вітгенштейн). Отже, істотним недоліком є неможливість в даному випадку проаналізувати функціонування символу «навіть» у контексті твору. Через це втрата зв'язків, що роблять твір цілісним неминує, але це є можливістю початку хоча б однієї грані цілісності інтерпретації, що є згустком знання, інтуїції і мови, незакоstenілої в межах дискурсивного знання. «Мова - це «серпанок, що ховає істину», але ж вона є втечею від самого себе у всевідкритість» (М. Хайдеггер).

Література

1. Лінгвістичний енциклопедичний словник /За ред. В. Н. Ярцевої. - М.: Советская энциклопедия, 1990. - 684 с.
2. Чижевський Д. І. Про «Шинель» Гоголя //Філософська і соц. думка. - 1994. - № 5-6. - С. 47-74.